

перспективе, или пак дескриптивно-наративне. Прва прозаида, „Прозор”, даје неку врсту рама, оквира за фотографију спољашњег света, док песма у прози „Крик”, посвећена Едварду Мунку, сажима Миленковићево егзистенцијално искуство кроз побуну и потрагу за утехом, за превазилажењем самоће кроз одзив другог. Као покушај отварања и превазилажења круга који сваким даном потврђује људско суочавање са ничим, с празнином.

Др Бојана С. СТОЈАНОВИЋ ПАНТОВИЋ

Универзитет у Новом Саду

Филозофски факултет

Одсек за компаративну књижевност са теоријом књижевности

bspantovic@ff.uns.ac.rs

ПРИЧЕ О ПРОЛАЗНОСТИ И НЕПОСТОЈАНОСТИ ЖИВОТА

Милан Тодоров, *Телефонски именик мртвих њрејџлајџника*, Архипелаг, Београд 2019

„Време је оно најдрагоценије што сваки човек има.”

(„Прича о пролазности”)

Након збирке *Не мођу овде да дочекам јујџро* (2014), компиловане од изнијансираних и сугестивних кратких прича, које све одреда говоре о потрази за смислом, згаснутој љубави, урбаној усамљености, пропуштеним приликама, несигурним могућностима, времену које је прошло и неизвесном времену које стоји пред средовечним јунацима-нараторима, Милан Тодоров (Банатско Аранђелово, 1951), приповедач, романописац, сатиричар, новинар и писац радио-драма и позоришних кабарета, објавио је прошле године колекцију кратких проза сигнификантног наслова *Телефонски именик мртвих њрејџлајџника*.

Књигом је обухваћена тридесет и једна кратка прича, од којих ниједна не прелази више од неколико страница. Као и у претходној збирци, и у овим се причама Тодоров махом бави породичним темама и мушко-женским односима; аутор – с посебним нервом за детаљ – оцртава интиму и свакодневицу својих јунака, чији је живот, начет старењем и пролазношћу, сав саткан од варљивих успомена и од сећања на минута времена. Једно је приметно: и у причама изразито сексуалног проседеа, али и у причама у којима доминирају теме страха од смрти или старења и одрицања од живота, аутор нарочито истиче страсти својих јунака, који

подједнако страсно и воле и умиру. Тодоров готово манифестно, на више места у књизи, исписује упечатљиве редове о прожимању атрибута *erosa* и *īānāīyosa*.

У готово програмској причи „Телефонски именик мртвих претплатника”, по којој је и насловљена збирка, Тодоров, тачније његов алтер его, на један ироничан начин говори „о сабирању душа својих умрлих пријатеља”, односно о бизарној потреби бележења телефонских бројева људи који су преминули:

Не мислим да је брисање телефонских бројева покојних пријатеља, познаника, рођака, родитеља – неопходно. Неки људи те бројеве у именику никада не бришу. Уверени су да је то израз поштовања и трајног пријатељства. Не оног до гроба, него још дужег. Можда су у праву. Али можда ту има још нечега. Рецимо да је носталгија неизлечива, да смо ми уплашени не од њиховог, него од нашег неопозивог нестанка или да време, нажалост, може да се мери једино забором.

Драгоцене време, као једина мера људског живота.

Аутор заступа најмање три комплементарне тезе: прва је да воља за животом стоји насупрот вољи за смрћу, друга је да је антагонизам између *erosa* и *īānāīyosa* могуће превазићи једино трансформацијом нагонске, гениталне сексуалности у мистично, трансцендентално искуство блиско ономе описаном термином: *la petite mort*, а трећа је да искра живота, у филозофском смислу, ипак не настаје „простим физичким општењем” (о чему понајвише има речи у причи „Спиноза у Минхену”).

Нема реинкарнације, [...] нема ослобађања од казне за добро које нисмо учинили онима којих сада нема, а могли смо и требало је,

пише Тодоров у „Телефонском именику мртвих претплатника”. Ове се фаталистичке реченице могу ишчитати као закључак приче о лажном искуству „оживљене” смрти. Наратор, окрећући број своје покојне мајке, беспотребно завапи: „Не остављај ме” када зачује њен глас у слушалици, јер нема пукотине кроз коју би се могло завирити, као кроз лабрњи прозор, у свет умрлих!

Колико је грובה дубоко у земљи, у наслагама њених слојева. Милијарду, најмање. Ми газимо по њиховим костима безбрижни као анђели. А тако ће после неколико стотина година и по нама. Прашина пада из свемира и све нас полако али сигурно затрпава („Војников гроб”).

У *Телефонском именику мртвих пријатеља*, осим насловне, има још неколико апартних прича, које се само наизглед не уклапају у основни тематски оквир збирке, попут „Кратке немачке приче” – „Deutsch

kurzgeschichte”, која се, рецимо, не бави запарложеном свакодневицом средовечних мушкараца о којима најчешће пише Тодоров, већ дубоко задира у затомљену прошлост. Ова прича са забашуреном историјском темом сведочи о судбинама људи који су почетком Другог светског рата, као солдати поражене Југословенске краљевске војске, заробљени од стране окупатора и одведени на присилни рад у Немачку. Прерано остарели бивши логораш очекује изненадну посету жене којој је по радној обавези помагао у газдинству, и њеног несрећног мужа, преживелог војника с Источног фронта, рођеног у Банату. Кад му се једне ноћи током послератне посете, као што је то по својој вољи радила толико пута током рата, ова јака, плава жена, кратко подшишане косе, увуче у кревет, он јетко процеди кроз стегнуте зубе: „Врати се свом човеку.” Превареном супругу је баш то одбијање бившег нацистичког роба било потребно како би био сигуран у то да блуд његове жене може бити опроштен. Ова прича, с библијским мотивом верности и прељубе, говори о устројству света: „Сваки нека има своју жену, и свака нека има својега мужа!” (Посебно место у овој причи заузима мотив сибирског ариша, светог логорашког дрвета, дрвета живота које опстаје и у немогућим условима. Живот главног јунака може се упоредити с откинутом, сувом граном ариша, која у мало воде чудесно оживи и пусти корен спреман за нови живот. А шта ако је сибирски ариш заправо само банатски багрем? Шта ако је то само сан логораша о старом, добром устројству света?)

У значајном броју прича из *Телефонског именика мртвих ирејџилајника* обрађена је тема телесног уживања, пропраћена сочним описима сваковрсних, стварних или умишљених, сексуалних опсесија и еротских доживљаја средовечних јунака. Тодоровљеви мушкарци нису мизогини, они не посматрају жену никада као подређени, сексуални објекат, као плен мушке похоте. Напротив, и мушки и женски ликови имају изразито јасно изражене ставове о сексу као саставном делу живота, као вољној радњи којој приступају без присиле и условљавања. Уживати у телесним страстима, истраживати их, о томе се ради у овим прозама. Витолд Гомбрович је, говорећи о Ернесту Сабату, закључио да „уметност не постоји ради умирења душе, него да је доведе до стања треперења и напетости” (*Дневник I*, 1953–1956). А ове приче нису писане ради читаоачевог спокојства, већ с намером да га узбуде и тако га подстакну на уживање у тексту.

Жене су власници наше сексуалности, понављам мисао коју сам негде покупио („Ударац”).

Или:

Атлас је најприкладнија реч кад је о женском телу реч. Атлас са малим изгубљеним острвима („Бубамара”).

Прича „Прозор”, можда и најбоља у овој колекцији, враћа наратора у копреном замагљене слике из детињства, проживљене у равном и тавном Банату. Лирски интонирана исповест о посматрању света кроз прозор куће, подстакнута вешћу о изненадној смрти некада веома блиске рођаке, говори о томе како живот престаје да има смисла оног тренутка када човек постане онемогућен или безвољан да запажа оно непојмљиво и неухватљиво у својој околини:

Можда само зато постоји та ствар звана прозор. Да знаш да неко стоји уз њега у оваквој ноћи усправан и очајан. Стоји, не очекује ништа, дише ноћни ваздух. Само толико. Не чека никог, не очекује ништа. То је понекад сасвим довољно.

Живот као такав. Пролазан и непостојан. (Уз причу „Прозор”, која описује једну давну успомену, у овом кључу треба читати и разумети и сентименталну, дијалошку причу „Кифла”, о дечаку који током школског распуста у Кањижи, код ујне и ујака, присуствује необичном догађају. Ујна, којој су лекари прогнозирали да неће живети дуже од шест месеци, вози свог супруга у ноћне посете туђим женама, помажући му тако да себи пронађе адекватну замену у брачној постељи. Зашто то ради? „О, па сви смо ми само прашина у свемиру”, одговара спокојно та лепа и млада, умирућа жена.)

Најзад, осим прича о смрти и сексуалности, Тодоров детаљно претреса и нека егзистенцијална питања у вези са старењем: када човек заиста постаје стар, односно, да ли је старење повезано са старошћу тела или са старошћу духа? Већ у уводној причи, „Мајстор тетоваже”, аутор уводи тему старења тела: времешни мајстор тетоваже могао је да види оно што странке свакако никада пре нису виделе на свом телу: могао је да види шта ће се с тим телом за коју годину догодити. Дакле, он није био само пуки „извођач радова”, он је био, на неки начин, сведок туђих страхова од потпуног физичког нестанка, јер би сваки пут кад би увећао делић коже коју тетовира видео како се смрт, претворна и лепушкаста, „прикрада кроз видљиве и невидљиве пукотине, кроз поре година, смерајући да власника заскочи једног дана, скоро изненада, али дефинитивно”.

Људи не би толико брзо старили, помисли, када би неко измислио одећу за лице. Као што, за све друге делове нашег тела, постоје одговарајући одевни предмети: капути, сукње, панталоне, кошуље, пуловери, мантили, ципеле, рукавице, па чак и лептир машине, сасвим непотребне, свакако. Зашто не и за лице, тај најизложенији део људског тела? („Сигурна реч”).

„Кратка немачка прича” – „Deutsch kurzgeschichte” започиње питањем: „Кад је човек стар?” На ово питање надовезују се и друга, слична: Шта нам значи старост? Шта очекујемо од старости? Да ли треба да стра-

хујемо од старости? Да ли треба да жалимо за младошћу? Да ли старост треба доживљавати као радост или као туговање? Како се одупирети старости? Мушкарци и жене Милана Тодорова су описани као жртве старења, које, пребирући по успоменама, трагају за најбољим годинама својих живота. Та сећања су свакако вредна приче и аутор их врло сугестивно приповеда.

Телефонски именик мртвих претјилајника Милана Тодорова је кохерентна збирка прича уједначеног естетског домета, без и најмањих језичких исклизнућа; тематски, мотивски и стилски добро избрушених елемената, који су чврсто увезани у заокружен наратив. Једна од врлина ове књиге јесте и то што се лако и брзо чита, јер је исписана конвенционалним, реалистичким књижевним поступком, уобичајеним за новинску причу, те ће стога сигурно наћи пут до поштовалаца кратких прозних форми.

Срђан В. ТЕШИН

КАРДИОГРАМ ЛЈУБАВИ И БОЛА

Тања Ступар Трифуновић, *Оћкако сам куйила лабуда*, Архипелаг, Београд 2019

Награда Златни сунцокрет, која је ове године додељена двадесет и трећи пут, у српској књижевности последњих година представља релевантну гаранцију квалитета награђеног дела. Компетентан жири, књижевни квалитети као основна вредносна категорија при избору лауреата, те разумевање за укус како струке, тако и књижевне публике, створили су од овог признања прави печат проверене вредности. Када је оваква награда једној књизи додељена једногласном одлуком жирија, који су чинили Драган Јовановић Данилов, Драган Бабић и Владимир Гвозден као председник, јасно је да та књига по свему заслужује пажњу јавности и рецепцију ширу од ускостручне.

Књижевно дело које је проглашено најбољим на српском говорном подручју у 2019. години, роман *Оћкако сам куйила лабуда* бањалучке књижевнице Тање Ступар Трифуновић (Задар, 1977), према образложењу жирија, „осваја изузетним стилем у којем се мешају исповест, ток свести и форма писма, причајући причу о љубави, болу и потрази за истином, чиме потврђује моћ књижевности да све каже, и да то каже тако да измисли свој језик и своје читаоце”.

Наслов-реченица, позајмљен из *Вајри* Маргерит Јурсенар, на трагу је ранијих креативних наслова књига ове ауторке. Као што је неке од